

Богдан Зек (м. Луцьк)

кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу новітньої історії
Волинського краєзнавчого музею
E-mail: zekbohdan@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7116-7487>

Волинський обласний провід ОУН(м) у 1941–1944 рр.: структура та кадровий склад

Діяльність підпілля ОУН(м) у роки німецької окупації залишається однією із маловивчених наукових тем. У цьому відношенні регіон Волині заслуговує на окрему увагу. Насамперед це пов'язано з тим, що на цій території діяли інші формації українського визвольного руху та течії Руху опору.

Яким чином постав волинський обласний провід ОУН(м) наразі невідомо. На початку нацистської окупації одним із перших його керівників був Анатолій Кабайда. Згодом на цій посаді його замінили Микола Книш та Кіндрат Швець. Частина членів обласного проводу ОУН(м) прибула із території Краківського генерал-губернаторства. На початковому етапі мельниківці займались пропагандистською роботою, створювали освітні курси, розбудовували мережу підпілля шляхом залучення нових членів.

Структурно обласний провід поділявся на Луцьку, Ковельську і Володимир-Волинську ексекутиви, до складу яких входило декілька менших районів. Чи не найбільше відомо про діяльність мельниківців на території Луцької і Володимир-Волинської ексекутив.

Матеріали дослідження дозволяють зробити припущення, що підпілля ОУН(м) на Волині відчувало нестачу кадрів. Так, керівники обласного проводу одночасно були керівниками і Луцької ексекутиви. Про Ковельську ексекутиву відомо найменше. У 1943 р. на території Волині починають виникати військові формування ОУН(м). Поетапно висвітлити цей процес наразі неможливо. До цього періоду відноситься активна фаза протистояння із ОУН(б). Останній фактор став чи не найголовнішою перепорою у розгортанні мельниківського підпілля на Волині. Частина їхніх формувань була роззброєна. ОУН(б) вдавалась до фізичної ліквідації своїх опонентів.

Восени 1943 р. із залишків військових формувань ОУН(м) було сформовано Український легіон самооборони. Голова обласного проводу Кіндрат Швець залишив територію Волині разом із легіоном самооборони. Підпільна мережа ОУН(м) післявоєнного періоду продовжувала діяти, але претендує на окреме вивчення.

Ключові слова: ОУН(м), Волинь, провід, підпілля, військові формування.

Bohdan Zek (Lutsk)

Candidate of Historical (Ph. D. in History),
Leading researcher department of recent history
Volyn regional museum
zekbohdan@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7116-7487>

Volyn regional leadership OUN(m) in 1941–1944: structure and staff

The OUN (M) underground activity during the years of German occupation remains one of insufficiently known scientific subjects Volyn region is worthy special attention in this respect.

First of all it is connected with the fact that there were other formations of the Ukrainian liberation movement and currents of the Resistance movement on this territory. It is unknown how the Volyn OUN organization appeared. At the beginning of Nazi occupation Anatoliy Kabaida was one of the first scientific leaders. Later

Mykola Knysh and Kindrat Shvets replaced him on this past. Some part of members of regional OUN (M) organization arrived from the territory of Krakiv General Government. First «melnykivtsi» were engaged in propagandistic work, they organized educational courses, expanded underground network involving new members. According to the investigative materials we can assume that the OUN underground was short of personnels. So the leaders of regional organization were the leaders of the Lutsk executive at the same time The Kovel executive is know the least.

In 1943 same army formations of the OUN (M) began to appear on the territory of Volyn. It is impossible to give clear treatment of this process at the time. And the active phase of opposition to OUN (B) dates from this period. The latter factor could be the main obstacle in expanding «melnykivski» underground in Volyn. Some of their formations were disarmed. The OUN (B) tried to liquidate their opponents physically.

In Autumn 1943 the Ukrainian legion of self-defence was formed out of the remains of the OUN army formations. The leader of the regional organization Kindrat Shvets left the territory of Volyn together with the legion of self-defence. The OUN underground network in the postwar period pretends to be studied separately.

Key words: OUN (M), Volyn, leadership, underground, military formations.

Постановка наукової проблеми. Темі українського визвольного руху періоду Другої світової війни присвячена значна кількість наукових досліджень. Проте, у переважній більшості вказаних праць об'єктом вивчення стали інституції ОУН(Б). На противагу цьому підпілля ОУН(М) ще потребує окремої уваги істориків. Саме тому на окреме дослідження претендує Волинський обласний провід ОУН(М).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказана тема не знайшла свого висвітлення вченими. Проте, дотично, її торкалися К. Бондаренко¹, О. Ленартович², А. Д'яченко³, Я. Антонюк. Зокрема, останній звернув увагу на постать Ореста Зибачинського – керівника мельниківського підпілля на Волині⁴, а також післявоєнну мережі ОУН(М) на території Рівненської обл.⁵ Варто зазначити, що дослідники інколи помилково зараховують до історіографії мемуари учасників мельниківського підпілля, які передусім варто трактувати, як джерела⁶.

Невирішеними проблемами теми є питання теоретичних підходів, концептуального бачення боротьби і побудови незалежної держави, функціонування організаційної структури підпілля ОУН(М), мілітарні формування та їхня діяльність на території Волині.

Завданням вказаної публікації є прослідкувати процес становлення Волинського обласного проводу ОУН(М), охарактеризувати його структуру, виокремити ключові завдання і форми їх реалізації в умовах нацистської окупації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан вивчення ОУН(М) на Волині ще не дає відповідей на більшість питань. Зокрема, не відомо і яким чином був сформований місцевий керівний осередок. На початку німецько-радянської війни існував Луцький провід ОУН(М), який очолював Анатолій Кабайда. Заступником останнього значився Микола Книш («Чорний»). Варто припустити, що саме Луцький провід у своїй компетенції охоплював усю Волинську обл.

¹ Бондаренко К. Діяльність українських загонів самооборони на Волині, Буковині та у Галичині в роки Другої світової війни // Україна-Польща: важкі питання. Т. 3: Матеріали III міжнародного наукового семінару «Українсько-польські стосунки в роки Другої світової війни». Луцьк, 20–22 травня 1998 р. Варшава: Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців у Польщі: Тутса, 1998. С. 15–31.

² Ленартович О.Ю. Український національно-визвольний рух на Волині в роки Другої світової війни: монографія. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 412 с.

³ Д'яченко А. Мельниківські збройні формування та їх прихильники в роки радянсько-німецької війни (1941–1945 рр.) // Гілея. – 2017. – Вип. 116. С. 51–56.

⁴ Антонюк Я. Життєпис Ореста Зибачинського (1912–1993) // Current issues of social studies and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal, 2018, №: 4 (20), Р. 60–67.

⁵ Антонюк Я. Останні мельниківці Рівненщини (1945–1949 рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. Науковий і документальний журнал. 2014. № 2 (43). С. 62–100.

⁶ Данилюк М. Повстанський записник. Нью-Йорк – Джерсі-Сіті: «Свобода», 1968. 288 с.; Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони. Рівне: ТзОВ «Каліграф», 2002. – 248 с.; Куделя М.П. Кризь бурі лихоліть. – Ніжин: ТОВ ВКП «Аспект», 1999. 112 с.; Скорупський М. У наступах і відступах (спогади). – Чикаго: Видання Українсько-американської видавничої спілки в Чикаго, 1961. 256 с.; Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник (спогади). Вінніпег: Інститут дослідів Волині, 1988. 155 с.

За свідченням учасників визвольного руху, Анатолій Кабайда був не задоволений своїм становищем, а тому у квітні 1942 р. залишає Луцьк і вступає до української допоміжної поліції Києва. Ймовірно, такий крок останнього був погоджений із вищим керівництвом ОУН(м). Таким чином, на чолі обласного проводу стає Микола Книш⁷ – уродженець с. Бодячів Ківерцівського р-ну Волинської обл.⁸

Опрацьовані джерела настановляють на думку, що структура проводу відчувала нестачу кадрів. Ймовірно, у зв'язку з цим, до Луцька направляють Кіндрата Швеця і Сидора Кушнірука. Напередодні війни, вони входили до Холмського обласного проводу ОУН(м). Сидір Кушнірук керував фінансово-економічною референтурою обласного проводу⁹, а Кіндрат Швець очолював Сагринський районний провід (нині Люблінське воєводство Польщі)¹⁰. Окрім того, у вересні 1941 р. для проведення організаційної роботи із Берліну до Луцька був направлений Петро Мельник («Блакитний»). За завданням Миколи Книша він забезпечував доставку газети «Волинь» із Рівного до Луцька. Мельник легально працював у пекарні німецької військової частини і проживав на вул. Лютеранській, 6. Його помешкання використовувалось у якості конспіративної квартири ОУН(м)¹¹.

Окрім представників похідних груп, волинське підпілля ОУН(м) посилювалось і за рахунок розконспірованих членів організації. Для останніх волинські ліси мали стати надійним прихистком. Так, у зв'язку із німецькими репре-

сіями, узимку 1942 р. з Києва до Луцька прибуває Олег Штуль – член проводу ОУН(м) на центрально-східних землях України¹². Завдяки останньому лави волинського підпілля поповнила і Кіра Степаненко – керівниця жіночої сітки ОУН(м) в Києві. Через переслідування з боку німецької СД у 1942 р. вона була змушена виїхати до Луцька¹³. Їхня роль і вплив на Волинський обласний провід ще не до кінця з'ясовані.

Відомо, що на весні 1942 р. Волинський обласний провід ОУН(м) складався із організаційної референтури, яку очолював заступник Миколи Книша – «Михайлович»*, військової референтури – керівник Сидір Кушнір і референтури пропаганди, якою завідував Кіндрат Швець¹⁴. У керівництві проводу проходили ротацийні зміни. Так, у вересні 1942 р. «Михайлович» виїхав на Житомирщину і не повернувся. Тому замість нього Микола Книш призначив своїм заступником Кіндрата Швеця, який водночас мав виконувати обов'язки і організаційного референта¹⁵. Уродженець с. Жидичин, член похідної групи ОУН(м) Михайло Солтис («Черкес») в обласному проводі відповідав на зв'язок¹⁶. Також відомо, що до складу проводу входив уродженець с. Жидичин Сергій Кротюк¹⁷ («Похмурий») ¹⁸. Однак поки що не вдалось встановити його посаду. Поряд із документами радянських каральних органів, вказаний склад обласного проводу у своїх спогадах підтверджує Микола Куделя («Недобитий») – провідник Торчинського районного проводу ОУН(м). Єдиною відмінністю є лише те, що Куделя відносить вказані події до 1941 р.¹⁹

⁷ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), спр. 75178 (у 5 томах, т. 1, арк. 46–47.

⁸ *Антонюк Я.* Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955). Серія «Літопис УПА» Бібліотека Т. 13. Торонто - Львів : Видавництво «Літопис УПА», 2014. С. 328.

⁹ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 34.

¹⁰ Там само, арк. 41.

¹¹ *Антонюк Я.* Останні мельниківці Рівненщини (1945–1949 рр.)... С. 63.

¹² *Жуковський А.* Життя й творчість Олега Штуля-Ждановича // Париж Олександр Штулеві: Збірник на пошану Олега Штуля-Ждановича / Літ. ред. Е. Андрієвська; НТШ в Європі. Париж: Вид-во «Українського слова», 1986. С. 81.

¹³ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 210.

* Ім'я та прізвище невідоме, був уродженцем Житомирської обл.

¹⁴ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 47.

¹⁵ Там само, арк. 48.

¹⁶ *Каркоць-Вовк М.* Від Вороніжа до Українського легіону самооборони. С. 115.

¹⁷ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 69.

¹⁸ *Антонюк Я.* Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955). – С. 328.

¹⁹ *Куделя М.П.* Крізь бурі лихоліть. С. 32–33.

Опрацьовані джерела наштотують на думку, що підпілля ОУН(м) на Волині не мало розгалуженої дієвої мережі. На користь цього свідчить структура обласного проводу. За словами Кіндрата Швеця він складався із Луцького, Ковельського і Володимир-Волинського окружних проводів. Луцький був об'єднаний із обласним проводом, Ковельським також керував Микола Книш, а в часі відсутності його заміняла дочка лікаря Пирогова. Остання у 1943 р. стала його дружиною²⁰. Володимир-Волинський провід очолював студент філософії Орест Тарасович, який добре знав німецьку мову і працював перекладачем у поліції²¹.

Варто припустити, що деструктивним чинником для розгортання мельниківського підпілля на Волині стала часта зміна керівників обласного проводу. Так, у березні 1943 р. в Рівному німці поранили Миколу Книша. Певний час він лікувався у шпиталі для членів ОУН, однак у квітні був арештований бандерівцями²². Таким чином, головою Волинського обласного проводу ОУН(м) стає його заступник Кіндрат Швець («Кіндрат», «Ігор», «Зелений»)²³.

Дещо більше відомо про його біографію. Він народився у 1913 р. в с. Жидичин Ківерцівського р-ну Волинської обл. (на Ківерцівщині народився і Микола Книш), навчався у Луцькій українській гімназії, став активним членом ОУН²⁴. У 1936 р. Кіндрат Швець (на той час «Кіндрат») разом із членами ОУН із с. Жидичин Миколою Чесюком і Василем Петруком був арештований польською владою за вбивство священника П'ятаченка²⁵.

У 1938 р. він був звільнений за політичною амністією, деякий час працював у Варшаві, згодом повернувся у Жидичин²⁶. Під час ув'язнення імовірно захворів на туберкульоз хребта²⁷. Деякий час вчителював у с. Городок Сенкевичівського р-ну (нині Горохівський р-н Волинської обл.)²⁸. Після приходу радянської влади у листопаді 1939 р., за наказом голови Волинського обласного проводу ОУН Івана Скопюка²⁹, Швець переходить кордон разом із іншими членами ОУН с. Жидичин – Сидором Кушніруком, його сестрою Лідією і Василем Петруком³⁰. Опинившись на Грубешівщині, Кіндрат Швець упродовж 1940–1942 рр. вчителював у с. Пасіка³¹, а також, як було зазначено, був керівником Сагринського районного проводу ОУН³² до свого повернення на Волинь у 1942 р.³³

Про діяльність проводу ОУН(м) на Волині, на початку німецької окупації, відомо ще не достатньо. На місцях бойових дій, члени організації збирали зброю. Принаймні про це свідчать спогади Григорія Стецюка – члена ОУН(м) із с. Дорогиничі Іваничівського р-ну³⁴. За завданням господарчого референта обласного проводу Сергія Пукси, член організації із с. Буяні Луцького р-ну Микола Куделя збирав продукти харчування для похідних груп ОУН(м)³⁵. Восени 1941 р. у Луцьку були видані брошури членів організації Миколи Сціборського «Сталінізм» і «Віки говорять» Олега Штуля³⁶. Варто також зазначити, що за свідченням Тараса Угри, мельниківців у місті значною мірою підтримувала інтелігенція³⁷.

²⁰ ГДА СБУ, ф, спр. 75178, т. 1, арк. 50.

²¹ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони. С. 86.

²² ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 53.

²³ Там само, арк. 182.

²⁴ Там само, арк. 64.

²⁵ Там само, арк. 58–59.

²⁶ Там само, арк. 25.

²⁷ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 126.

²⁸ Там само, арк. 118.

²⁹ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 66.

³⁰ Там само, арк. 26–27.

³¹ Там само, арк. 66.

³² Там само, арк. 41.

³³ Там само, арк. 47.

³⁴ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник. С. 40.

³⁵ Куделя М. П. Крізь бурі лихоліть. С. 33.

³⁶ Газета «Волинь» (Луцьк). 1941. 16 листопада. С. 4.

³⁷ УПА: спогади, документи / Гол. упоряд. Ю. Мицик. К.: ПП «Фоліант», 2016. С. 284.

Найвні джерела дозволяють частково охарактеризувати конспіративний зв'язок обласного проводу. У цьому відношенні цікавими видаються свідчення Лідії Бальбузи («Карпо») – зв'язкової Кіндрата Швеця, а заодно актриси луцького театру³⁸. Отже, яким чином функціонував зв'язок волинського проводу? Переслідуючи організаційні і матеріальні цілі у 1942 р. Кіндрат Швець відкрив книжковий магазин у Луцьку на вул. Шевченка, 92 під назвою «Промінь»³⁹. Саме він відігравав ключове значення у налагодженні конспіративного зв'язку. За словами Лідії Бальбузи, члени ОУН(м) прибували до Луцька у визначений день і час. Вона їх зустрічала і перевіряла пароль. Далі вела до Швеця в магазин якщо там нікого не було. Після цього Швець посилав Бальбузу до голови обласного проводу «Вовка» (ймовірно Микола Книш або Орест Зибачинський) з повідомленням. Останній жив на вул. Першого Травня. Якщо «Вовк» був удома, то через Бальбузу і Швеця він передавав грипс прибулій людині. Якщо його не було, то дружина вказувала адресу, де він міг перебувати. У Луцьку «Вовк» мав явочні квартири на вул. Шевченка, Шопена або ж Коперника⁴⁰. За такою схемою підпільний зв'язок функціонував до червня 1942 р., коли Лідія Бальбуза залишила Луцьк і відправилась на гастролі з театром⁴¹. Варто припустити, що й після її від'їзду даний алгоритм зберігався.

Характеризуючи Волинський обласний провід ОУН(м) варто звернути увагу на вектори його діяльності. Один з них був пропагандистським. Зокрема, Кіндрат Швець поширював націоналістичну літературу: «Бюлетень», «Селянство», «ОУН». Організовував свята і літературні вечори: «День незалежності української держави», «Свято під Крутами», «Пам'яті Шев-

ченка»⁴². У липні 1942 р. в Жидичині за ініціативи членів ОУН(м) були проведені урочистості і відкрито пам'ятник на могилі загиблих українських патріотів⁴³, у тому числі розстріляних у Луцькій в'язниці⁴⁴. Про своє перебування там згадує і Олег Штуль. Він описує зазначені на хрестах роки життя загиблих і їх молодий вік⁴⁵. Практика встановлення подібних пам'ятників на території Волині була доволі поширеною. Причиною цього явища стали масові розстріли українців під час відступу більшовиків у червні 1941 р. Тому ініціаторами встановлення могли виступати не лише члени ОУН.

Після того, як Кіндрат Швець очолив провід, пропагандистська робота продовжилась. Улітку 1943 р. він наказав створити освітні гуртки у селах, які б не лише поширювали грамотність, але й прищеплювали націоналістичний світогляд. До освітнього процесу включили вивчення програми ОУН, історії України, математики, географії та інших предметів. Такі гуртки були створені у ряді сіл Луцького р-ну, у тому числі і в рідному селі Швеця – Жидичині. Останнім керував Василь Петрук – референт пропаганди Ківерцівського районного проводу ОУН(м). Одночасно він викладав історію України. Заняття проходили щонеділі у старій школі села⁴⁶. Членам освітніх курсів читав лекції і Кіндрат Швець, а в час його відсутності це робила Зінаїда Бахова⁴⁷. Загалом у Жидичині був доволі чисельний осередок ОУН(м). Із архівних джерел відомо 13 імен підпільників – жителів села⁴⁸. Безумовно, що це насамперед пов'язано з тим, що Жидичин був малою батьківщиною керівника обласного проводу. Значна культурно-просвітницька і мистецька робота була розгорнута і на території Володимир-Волинського окружного проводу⁴⁹.

³⁸ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 252.

³⁹ Там само, арк. 198–200.

⁴⁰ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 84–85.

⁴¹ Там само, арк. 85.

⁴² ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 48.

⁴³ Там само, арк. 183–184.

⁴⁴ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 174.

⁴⁵ Газета «Волинь» (Луцьк). 1941. 16 листопада. С. 4.

⁴⁶ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 190.

⁴⁷ Там само, т. 3, арк. 121.

⁴⁸ Там само, арк. 123.

⁴⁹ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 131.

Як і бандерівці, мельниківці залучали нових членів до своєї організації. На цій ділянці мав успіхи Кіндрат Швець. Наприкінці вересня 1942 р. він переконав вступити до ОУН(м) військово-службовця вермахту Михайла Каркоця⁵⁰. Його забезпечили документами на ім'я М. Нечепорука, буцімто працівника газети "Deutsche Ukraine-Zeitung". Певний час у Луцьку він проживав разом із Михайлом Солтисом на вул. Канівській, 16⁵¹. Узимку 1942 р. Кіндрат Швець особисто завербував уже згадану актрису луцького театру Лідію Бальбузу, яка стала його зв'язковою⁵². Мельниківцям вдавалось перевербовувати і бандерівців. Зокрема, на початку 1943 р. організаційний референт обласного проводу Сидір Кушнірук переконав вступити до ОУН(м) свого племінника Лавра Кушнірука (також уродженець с. Жидичин)⁵³, який працював у бандерівській організації «Січ»⁵⁴. У цьому ж році до мельниківців перейшов і голова Ківерцівської районної управи Микола Кушнір, висунутий на цю посаду ОУН(б)⁵⁵.

Окрім пропагандистського, Волинський обласний провід ОУН(м) докладав зусиль у формуванні збройного підпілля. Це відповідало рішенням керівництва ОУН(м) в Києві, згідно з яким створення партизанських відділів покладалось на «Інспекторат Ч. 2» у Рівному⁵⁶. Межі вказаного підпільного об'єднання співпадали із окупаційною адміністративною одиницею – генеральним округом «Волинь-Поділля». «Інспекторат Ч. 2» включав Волинський (Луцький) і Рівненські області проводу ОУН(м), які у свою чергу поділялися на 6 округ: Дубенську, Рівненську, Костопільську, Луцьку, Володимир-Волинську та Ковельську. Очолював «Інспекторат Ч. 2» у

Рівному Орест Зибачинський («Байрон», «Барда», «Коваль»). На початку 1943 р. з родиною він переїздить до Луцька і мешкає під прізвиськом Дзюбинський⁵⁷.

За рішенням центрального керівництва ОУН(м) для формування партизанських відділів на Волинь направили Антіна Баранівського, сотника Яценюка («Волинця») – провідника ОУН Житомирської обл. та Олексія Бабія («Арієць», «Білий»)⁵⁸. Очевидно, з цією метою, ще у грудні 1942 р. останній побував на території Володимир-Волинського р-ну⁵⁹. Від 1942 р. у розпорядженні ОУН(м) вже була військова школа поблизу озера Пісочне Старовижівського р-ну (однойменне озеро є також на території Шацького р-ну)⁶⁰.

Заходи по формуванню збройних відділів були вжиті і безпосередньо самим керівництвом Волинського обласного проводу ОУН(м). Так, за словами Кіндрата Швеця, у березні 1943 р., через загрозу репресій, він наказав перейти на нелегальне становище всім членам ОУН(м). Поряд із цим було прийнято рішення про створення загонів самооборони у селах. Їхнім керівником був призначений Сидір Кушнірук – колишній військовослужбовець польської армії. Як не дивно, один із таких загонів чисельністю у 12 бійців був сформований Лавром Кушніруком у с. Жидичин. У забезпеченні зброєю – гвинтівками, допомогла українська поліція⁶¹.

Одним із перших загонів загин із 30 осіб на території Іваничівського р-ну. Бойове хрещення він пройшов у с. Бубнів Володимир-Волинського р-ну (або ж Локачинського р-ну). Мельниківці вступили у вогневий контакт з німцями і поляками, які грабували село⁶². Для керівниц-

⁵⁰ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони... С. 49.

⁵¹ Там само. С. 53.

⁵² ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 83.

⁵³ Там само, т. 1, арк. 92.

⁵⁴ Там само, т. 3, арк. 175.

⁵⁵ Там само, т. 1, – арк. 55.

⁵⁶ Жданович О. Між юнацьким горінням і холодним досвідом // Непогасний огонь віри: Збірник на пошану полковника Андрія Мельника Голови Проводу Українських Націоналістів / Редактор Зиновій Книш, співробітники: Олег Штуль-Жданович, Юрій Пундик. Париж: Націоналістичне Видавництво в Європі, 1974. С. 484.

⁵⁷ Антоноук Я. Життєпис Ореста Зибачинського (1912–1993)... С. 65.

⁵⁸ Жданович О. Між юнацьким горінням і холодним досвідом... С. 484.

⁵⁹ Данилюк М. Повстанський записник... С. 111.

⁶⁰ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 55–56.

⁶¹ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 93.

⁶² Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 58.

тва і розбудови військової сітки до Володимир-Волинського окружного проводу із бази на Кременеччині (нині Тернопільська обл.) 26 травня 1943 р.⁶³ прибув загін «Арійця» із 20 добровольцями⁶⁴. Певний час відділ розташовувався в районі с. Литовеж Іваничівського р-ну і незабаром сягнув 200 чоловік⁶⁵.

З метою оперативного керівництва відділами самооборони у червні 1943 р., за наказом Швеця, було створено загін зв'язку. Його очолив згадуваний «Волинець», згодом командиром став Михайло Солтис⁶⁶. Він нараховував близько 120 бійців – членів ОУН. Чотовими були: Лавро Кушнірук, Сергій Щирський («Тріска»), Олексій Чесюк, Бондарук (ім'я невідоме)⁶⁷, а також Михайло Каркоць⁶⁸.

Таким чином, влітку 1943 р. на території Володимир-Волинського р-ну діяли військові групи «Арійця», а в Луцькому «Гіркому». Сотник «Волинець» перейшов до Тараса Бульби-Боровця⁶⁹, оскільки на той час між ОУН(м) та отаманом існували домовленості про співпрацю. Відтак командування загону зв'язку від «Волиня» перейшло до Михайла Солтиса.

Деструктивним фактором у розгортанні мельниківського підпілля на Волині став не лише внутрішній кадровий дефіцит, ротація керівного складу, але й гостре протистояння із ОУН(б). Можливо, що останній факт перетворився у головний руйнівний чинник для ОУН(м).

У цьому плані цікавим є запис у щоденнику священика с. Романів Луцького р-ну Максима Федорчука від 30 липня 1941 р.: «Всі українські

хлопці, що повернулися з Німеччини, сваряться взаємно. Поділилися на партії: одні вважають себе мельниківцями, а другі бандерівцями. Замість праці – сіяння непотрібної ворожнечі між братами. Історія ж нас вчить, що при взаємній ворожнечі між братами ми руйнували свою державність на користь третій силі. Чи є в світі такий неорганізований нарід?!»⁷⁰.

Конфронтація між обома течіями дедалі більше радикалізувалася. Так, під час переговорів з ОУН(б) 21 березня 1943 р. в с. Завидів Іваничівського р-ну, ймовірно був вбитий керівник Володимир-Волинського окружного проводу⁷¹ Орест Тарасович («Ора»)⁷². Згодом така ж доля спіткала інших членів проводу – Куницького, Вороневича, Штукавку, Ріпаловського і Квасницького⁷³. Після знищення керівників Володимир-Волинського окружного проводу, певний час його очолював Андрій Гайворонський, пізніше «Грізний»⁷⁴.

Після роззброєння мельниківських формувань на Тернопільщині, надійшла черга й Волині. Так, наприкінці липня 1943 р. у районі трикутника сіл Литовеж, Заболотці, Ждар (нині Іваничівський р-н Волинської обл.) бандерівці роззброїли загін «Арійця», який налічував понад 200 стрільців⁷⁵. На той час командир загону був відсутній. Заступник «Арійця» – «Огник» і окружний провідник «Грізний» заборонили відкривати вогонь. Більша частина вояків перейшла на «Свинарську Січ» УПА⁷⁶. «Грізний» повернувся в Галичину⁷⁷, а командир «Арієць» вступив до лав дивізії СС «Галичина» і загинув в бою під Бродами⁷⁸.

⁶³ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 61.

⁶⁴ Данилюк М. Повстанський записник.... С. 215.

⁶⁵ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 63.

⁶⁶ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 174.

⁶⁷ Там само, т. 1, арк. 93–94.

⁶⁸ Там само, ф. 5, спр. 1660, арк. 75.

⁶⁹ Скорупський М. У наступах і відступах... С. 127.

⁷⁰ Данилюк В.О. Вірити занадто боляче... Волинь: Хроніка подій 1939–1944. Художньо-документальна повість. Луцьк : Ініціал, 1995. С. 99–100.

⁷¹ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 51.

⁷² Антолюк Я. Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955). С. 645.

⁷³ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 51.

⁷⁴ Там само. С. 53.

⁷⁵ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони... С. 86.

⁷⁶ Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 72–73.

⁷⁷ Там само. С. 123.

⁷⁸ Данилюк М. Повстанський записник... С. 277.

Це був не окремих випадок внутрішнього протиборства, а організований комплекс заходів. Для прикладу, в інструкції «Богдана» для СБ ОУН(б) від 29 серпня 1943 р. зазначалося, що по відношенню до мельниківців інколи варто вести таку ж роботу, як супроти ворогів⁷⁹. Про терор бандерівської СБ не однократно згадують у своїх спогадах і самі учасники визвольних змагань Олег Штуль⁸⁰, Микола Куделя⁸¹, Григорій Стецюк⁸², Михайло Каркоць⁸³, Михайло Данилюк⁸⁴, Максим Скорупський⁸⁵ та інші.

Влітку 1943 р. за наказом Швеця, разом із озброєною групою у розвідку по ківерцівських лісах вирушив референт пропаганди Ківерцівського районного проводу ОУН(м) Василь Петрук. Останній приєднався до бандерівців і повідомляв Швеця про дії останніх супроти ОУН(м). У вересні 1943 р. Петрук доповів Швецю, що за наказом Волинського проводу ОУН(б) проти нього готується терористичний акт. Згодом, за наказом Швеця, його агент Василь Петрук тікає від бандерівців і вступає до «Українського легіону самооборони», де провадив пропагандистську роботу⁸⁶.

Бандерівці прагнули, якщо не фізично ліквідувати Швеця, то максимально обмежити його діяльність. Певною мірою це їм вдавалось. У листопаді 1943 р. Швеця арештували і впродовж місяця⁸⁷ утримували у розташуванні крайового проводу ОУН(б) у лісі неподалік Колок⁸⁸. У час його відсутності обласним проводом керував Орест Зибачинський⁸⁹.

Перебування Кіндрата Швеця у командира УПА-Північ Дмитра Клячківського («Клим

Савур») підтверджує Микола Куделя. За його словами, вказана зустріч, де він був також присутній, відбулась у с. Кульчин*. Клячківський говорив про необхідність спільних дій обох течій ОУН, переконував, що СБ ОУН(б) припинить переслідування мельниківців. Після цього всіх відпустили⁹⁰.

Згодом, під час радянського слідства, Кіндрата Швеця звинувачували у спаленні с. Кульчин. За словами свідків, там його утримували бандерівці і він видав їхнє місце розташування німцям. У результаті останні провели каральну акцію. Швець це заперечував, вказував інше місце тримання під вартою, а також стверджував, що з німцями контактів не мав, оскільки воював з ними. За його словами, він наказав усім членам ОУН(м) залишити службу у допоміжній поліції і перейти на нелегальне становище або ж вступити до військових формувань організації.

Цікавим видається й той факт, що Швецю вдалось арештувати обласного провідника ОУН(б) Ананія Закоштуя. Останнього допитували із застосуванням побоїв, але в результаті також відпустили⁹¹. На жаль джерела не дають однозначної відповіді, хто із двох голів проводів був арештований першим, відтак невідомо супроти кого арешт став відплатною акцією.

Не дивлячись на гостре протистояння між обома течіями ОУН, Кіндрат Швець намагався налагодити взаємини, як з бандерівцями так і бульбівцями⁹². Варто також зазначити, що з боку ОУН(б) також робилися подібні кроки. Зокрема, 15 жовтня 1943 р. «Мирон» видав

⁷⁹ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. р-1021, оп. 1, спр. 6, арк. 20.

⁸⁰ Шуляк О. В ім'я правди (до історії повстанчого руху в Україні). Роттердам: [Б. в.], 1947. С. 30.

⁸¹ Куделя М. П. Кризь бурі лихоліть... С. 56–57.

⁸² Стецюк Г. Непоставлений пам'ятник... С. 105.

⁸³ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони. С. 117.

⁸⁴ Данилюк М. Повстанський записник... С. 245.

⁸⁵ Скорупський М. У наступках і відступах... С. 209.

⁸⁶ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 57–58.

⁸⁷ Там само, арк. 219.

⁸⁸ Там само, т. 3, арк. 205.

⁸⁹ Там само, т. 1, арк. 219.

* Нині Ківерцівський р-н Волинської обл.

⁹⁰ Куделя М. П. Кризь бурі лихоліть... С. 60–61.

⁹¹ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 203–205.

⁹² Там само, т. 1, арк. 108.

наказ про припинення будь-яких акцій проти мельниківців з боку ОУН(б) на Волині⁹³. Це виглядало логічно, адже обидві формації боролись за українську державність і боротьба між ними була абсолютно безглуздою. Однак на той час, фронт вже стрімко наближався до Волині.

Після розбурення партизанських відділів на Володимирщині, у Луцькому районі продовжував діяти загін сотника Теренами Іларіона Поліщука («Нечая»)⁹⁴ у кількості 150 стрільців (ймовірно це був той же загін зв'язку). Він рейдував теренами, проводив пропагандистську роботу, поширював листівки. У районі с. Усичі (нині Луцький р-н) мельниківці роззброїли бандерівський відділ із 40 повстанців⁹⁵. На короткий час загін розпустили⁹⁶. Однак, невдовзі, особовий склад знову зібрався і восени 1943 р., загін сотника «Нечая» став ядром «Українського легіону самооборони» (31 батальйон СД).

На виникненні даного військового формування варто зупинитися окремо. Попри те, що історію «Українського легіону самооборони» у своїх спогадах описав його член Михайло Каркоць, все ще лишається невідомою участь у цьому процесі Волинського обласного проводу ОУН(м). Каркоць розповідає про переговори Михайла Солтиса з німцями⁹⁷, а також що рішення про створення «Українського легіону самооборони» було узгоджено останнім із Львівським проводом ОУН(м)⁹⁸. Складається враження, що Михайло Солтис міг приймати рішення без погодження із обласним проводом. На таку думку нас нашттовує факт непорозуміння між ним і Кіндратом Швецем. За словами останнього Солтис свого часу відмовлявся виконувати наказ Швеця про розпуск озброєного загону зв'язку⁹⁹. Більше того, у 1944 р. коли легіон перебував у с. Морочин на Грубешівщині (нині По-

льща), через конфлікт із Солтисом, Швець був змушений шукати зв'язок із керівництвом ОУН(м)¹⁰⁰.

Варто також зазначити, що згадувана група сотника «Волинця», за даними учасників підпілля, була розбита бандерівцями на території Польщі у 1944 р.¹⁰¹ Сам голова Волинського проводу ОУН(м) Кіндрат Швець з відступом німців у 1944 р. виїжджає на територію Польщі, де отримує наказ від центрального проводу ОУН(м) відновити організаційну мережу на території Львівської, Станіславської і Дрогобицької областей¹⁰². Вказаний темі варто присвятити вже окреме дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Волинський обласний провід ОУН(м) у часі німецької окупації потребує подальшого вивчення. На разі відомо, що організоване мельниківське підпілля відчутно діяло на території Луцького, Ківерцівського, Володимир-Волинського та Іваничівського районів. Безумовно, що організаційна мережа ОУН(м) існувала і в інших районах області, але могла бути далеко не чисельною. У своїй діяльності провід орієнтувався на розбудову організаційної мережі шляхом залучення нових членів. Керівництво робило акцент на пропагандистській, просвітницькій і культурно-мистецькій роботі. Окремо варто виділити комплекс заходів із створення воєнізованих формувань. Серйозною перепоною у діяльності проводу стали не стільки нацистський окупаційний режим і внутрішні організаційні проблеми, скільки бандерівське підпілля. Поряд із ідейним, широко використовувалось збройне протистояння із фізичною ліквідацією своїх опонентів. Керівництво обласного проводу ОУН(м) залишило Волинь після відступу вермахту, але їхня визвольна боротьба на територію краю продовжувалась.

⁹³ ДАВО, ф. р-1021, оп. 1, спр. 6, арк. 29

⁹⁴ Куделя М. П. Крізь бурі лихоліть... С. 46.

⁹⁵ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони... С. 98–99.

⁹⁶ Куделя М. П. Крізь бурі лихоліть... С. 49.

⁹⁷ Каркоць-Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони... С. 108.

⁹⁸ Там само. С. 116.

⁹⁹ ГДА СБУ, спр. 75178, т. 3, арк. 179.

¹⁰⁰ Там само, т. 1, арк. 102.

¹⁰¹ Там само ф. 5, спр. 1660, арк. 125.

¹⁰² ГДА СБУ, спр. 75178, т. 1, арк. 67–72.

References

- Antoniuk, Ya. (2018). Zhyttiepys Oresta Zybakhynskoho (1912–1993). *Current issues of social studies and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal*, 4 (20), 60–67. [in Ukrainian].
- Antoniuk, Ya. (2014). Ostanni melnykivtsi Rivnenshchyny (1945–1949 rr.). *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB. Naukovyi i dokumentalnyi zhurnal*. № 2 (43). 62–100. [in Ukrainian].
- Antoniuk, Ya. (2014). *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh u postatiakh kerivnykiv. Volynska ta Brestska oblasti (1930–1955). Seriia “Litopys UPA” Biblioteka – T. 13*. Toronto – Lviv: Vydavnytstvo “Litopys UPA”. [in Ukrainian].
- Bondarenko K. (1998). Diialnist ukrainskykh zahoniv samooborony na Volyni, Bukovyni ta u Halychyni v roky Druhoi svitovoi viiny. *Ukraina-Polshcha: vazhki pytannia. T. 3: Materialy III mizhnarodnoho naukovooho seminaru “Ukrainsko-polski stosunky v roky Druhoi svitovoi viiny”*. Varshava: Svitovyi soiuz voiviv Armii Kraiovoi, Obiednannia ukraintsiv u Polshchi: Tyrsa. 15–31. [in Ukrainian].
- Danyliuk M. (1968). *Povstanskyi zapysnyk*. Niu-York – Dzherisi-Siti: “Svoboda”. [in Ukrainian].
- Danyliuk V. O. (1995). *Viryty z nadto boliache... Volyn: Khronika podii 1939–1944. Khudozhno-dokumentalna povist*. Lutsk: Initsial. [in Ukrainian].
- D’iachenko A. (2017). Melnykivski zbroini formuvannia ta yikh prykhylnyky v roky radiansko-nimetskoï viiny (1941–1945 rr.). *Zbirnyk naukovykh prats “Hileia: naukovyi visnyk”*. Vypusk 116 (pp. 51–56). [in Ukrainian].
- Zhdanovych O. (1974). Mizh yunatskym horiniam i kholodnym dosvidom. *Nepohasnyi ohon viry: Zbirnyk na poshanu polkovnyka Andriia Melnyka Holovy Provodu Ukrainskykh Natsionalistiv / Redaktor Zynovii Knysh, spivrobotnyky: Oleh Shtul-Zhdanovych, Yurii Pundyk*. Paryzh: Natsionalistychne Vydavnytstvo v Evropi. 478–490. [in Ukrainian].
- Zhukovskiy A. (1986). Zhyttia y tvorchist Oleha Shtulia-Zhdanovycha. *Paryzh Olehovi Shtulevi: Zbirnyk na poshanu Oleha Shtulia-Zhdanovycha / Lit. red. E. Andriievskia; NTSh v Yevropi*. Paryzh: Vyd-vo “Ukrainskoho slova”. 9–26. [in Ukrainian].
- Karkots-Vovk M. (2002). *Vid Voronizha do Ukrainskoho lehionu samooborony*. Rivne: TzOV “Kalihrat”. [in Ukrainian].
- Kudelia M. P. (1999). *Kriz buri lykholit*. Nizhyn: TOV VKP “Aspekt”. [in Ukrainian].
- Lenartovych O. Yu. (2011). *Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny: monohrafiia*. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
- Skorupskiy M. (1961). *U nastupakh i vidstupakh (spohady)*. Chikaho: Vydannia Ukrainsko-amerykanskoï vydavnychoï spilky v Chikaho. [in Ukrainian].
- Stetsiuk H. (1988). *Nepostavleni pamiatnyk (spohady)*. Vinnipeg: Instytut doslidiv Volyni. [in Ukrainian].
- Shuliak O. (1947). *V imia pravdy (do istorii povstanchoho rukhu v Ukraini)*. Rotterdam. [in Ukrainian].
- Mytsyk Yu. (2016). *UPA: spohady, dokumenty*. K.: PP “Foliant”. [in Ukrainian].